

**СРОДНОСТ СИЖЕА И ЛИКОВА
У „ПРИЧИ ЖЕНЕ ИЗ БАТА”
И ВЕНЧАЊУ СЕР ГАВЕЈНА И ГОСПЕ РАГНЕЛ**

Чосерова „Прича Жене из Бата” и *Венчање сер Гавејна и ѿсије Рајнел* анонимног аутора су витешки романи који имају сродне сижее и лик вештице која се претвара у младу и лепу жену пошто јој супруг препусти „оно што жене највише воле” – власт. Овај рад истражује сличности и разлике између два артуријанска дела и поставља тезу да Чосер у „Причи Жене из Бата” користи артуријански амбијент само као позадину за изношење ставова Жене из Бата о браку и да суштински пародира жанр витешког романа, док је *Венчање сер Гавејна и ѿсије Рајнел* артуријански витешки роман *par excellence* у којем Гавејн испољава врхунску лојалност краљу Артуру и углађеност према дами.

Кључне речи: артуријанска легенда, витешки роман, Чосер, *Венчање сер Гавејна и ѿсије Рајнел*

У западноевропској средњовековној књижевности од оригиналности и инвентивности много се више ценило приповедачко умеће у преради постојећих извора. Истински великим ауторима сматрају се они способни да од штурних назнака у изворима створе пунокрвне јунаке или да прошире и обогате сижее, понекад им мењајући атмосферу, тон и жанровске одлике. Дobar пример „преговарања” међу средњовековним ауторима пружа историја енглеске гране артуријанске легенде, која почиње *Историјом бриџанских краљева* Џефрија од Монмута (Geoffrey of Monmouth, *Historia regum Britanniae*, око 1136), прозном, псеудо-историјском хроником на латинском језику, у којој је први пут у енглеској књижевности испричана леген-

* Филолошки факултет у Београду, Катедра за англистику, Студентски трг 3, 11000 Београд, електронска пошта: mspremic@eunet.rs

да о краљу Артуру. Цефријеву хронику са латинског на нормански дијалекат старофранцуског језика препевава Норманин Вас, даје јој наслов *Роман о Бруџу* (*Wace, Roman de Brut*, 1155) и у причу о Артуру уноси витешки дух, описе дворске љубави, Округли сто - симбол једнакости Артурових витезова - и „британску наде”, односно веровање да ће се Артур једнога дана вратити са Авалона исцељених рана да поново буде краљ. Последњих година дванаестог века или на самом почетку тринаестог, Васов *Роман о Бруџу* са норманског дијалекта старофранцуског језика на средњоенглески препевава и значајно проширује енглески песник Лајамон и даје му наслов *Бруџи* (*Layamon, Brut*). За разлику од Васовог октосилабичког куплета и префињене дворске атмосфере која наговештава појаву витешког романа, Лајамон бира староенглески алитеративни стих са цезуром, поетске формуле и епску атмосферу упоредиву са оном у *Беовулфу* (*Beowulf*). Дела ове тројице утемељитеља артуријанске легенде у енглеској књижевности посредно и непосредно су присутна као извори код свих каснијих аутора, укључујући и најзначајнијег – Томаса Малорија - јер су у њима уобличене главне наративне нити легенде, испрличани најзначајнији догађаји из каријере славног краља и пустоловине његових најпознатијих витезова, а кроз судбину краљице Гиневере дотакнуте су теме женске лепоте, дворске љубави, брачне оданости и неверства.

Осим мноштва сижеа, средњовековна књижевност је располагала и значајним фондом мотива и типизираних ликова које су аутори преузимали и обрађивали у складу са својим поетикама. Један од типизираних ликова који се јављају у енглеској грани артуријанске легенде јесте лик вештице (*Loathy Lady, hag*) која се под одређеним условима претвара у младу и лепу жену. У овоме раду ће бити анализирана два артуријанска песничка дела која садрже врло сличне сижее и лик вештице – Чосерова „Прича Жене из Бата” (“*The Wife of Bath’s Tale*”) и анонимна поема *Венчање сер Гавејна и Јосје Рајнел* (*The Wedding of Sir Gawain and Dame Ragnelle*) – уз настојање да се укаже на њихове особености, међусобне сличности и разлике.

„Прича Жене из Бата”

Овде најпре треба рећи да се Цефри Чосер (Geoffrey Chaucer, око 1340-1400) само условно може сматрати артуријанским аутором.

Отац енглеске поезије и највећи енглески средњовековни песник памти се по алегоријским поемама из прва два периода његовог стваралаштва – француског и италијанског - *Књига за војвојкињу* (*The Book of the Duchess*), *Дом славе* (*The House of Fame*) и *Птичија скупиштина* (*The Parliament of Fowles*), и по спеву *Троил и Кресуга* (*Troilus and Criseyde*). То су дела која сведоче о његовом постепеном израстању у изузетног песника, врсног познаваоца домаће и европске традиције – античке, италијанске и француске - и аутору који, за разлику од својих савременика, пише искључиво на енглеском језику. Чосерова слава почива на *Кенџерберијским причама* (*The Canterbury Tales*) насталим у последњем периоду његовог стваралаштва – енглеском – периоду у којем напушта стране узоре и конвенције и пише дело о људима и догађајима свога времена.

Причање прича као наративни оквир познато је у светској књижевности од *Прича из хиљаду и једне ноћи* до *Декамерона*. Код Чосера се група од око тридесет ходочасника једног пролећног дана окупља у крчми у лондонском предграђу Садерк (Southwark), пред полазак на ходочашће, на поклоњење моштима св. Томаса Бекета (St Thomas Becket, ?1118-1170), кентерберијског надбискупа убијеног по налогу краља Хенрија II. На предлог крчмара, ходочасници се договоре да прекину пут тако што ће свако да исприча по две приче на путу за Кентербери и две у повратку, а онај ко исприча најбољу причу добиће бесплатну вечеру као награду. По тој замисли, збирка је требало да има око сто двадесет прича. *Кенџерберијске приче* су, међутим, остале недовршене – Чосер је написао „Општи пролог” и двадесет четири приче – али и постојећи обим и разноврсност ового делу обезбеђују епитете једног од најзначајнијих остварења енглеске средњовековне књижевности и праве антологије средњовековних књижевних жанрова. *Кенџерберијске приче* одликује и формално богатство – писане су у херојском дистиху, али и у сложенијим облицима, какви су тзв. Чосерова строфа и француска балада, а две приче су у прози.

„Општи пролог” *Кенџерберијских прича* је без сумње најзначајнији део збирке. У њему је постављен оквир приповедања и дат упечатљив приказ енглеског средњовековног друштва. Чосерови ходочасници потичу из готово свих световних и клерикалних слојева друштва и представљају комбинацију типова и индивидуа. Жена

из Бата је један од најупечатљивијих ликова. Из „Општег пролога” сазнајемо да је по занимању ткаља и да по умећу надмашује чувене ткаче из Ипра и Гана. Одећа јој је јарко црвене боје. Као ревносна ходочасница обишла је Јерусалим, Рим и друга света места. Удавала се пет пута и много зна о љубави. Весела је, уме занимљиво да прича и да даје проницљиве љубавне савете.

У критичкој литератури о Чосеру, у којој постоје различите поделе његових прича, подела по жанровима се намеће као најподеснија. Ова подела приче сврстава у четири велике групе. Прву групу чине витешки романи, у другу групу спадају комичне приче – фабљиои - и сатиричне анегдоте о корумпираним представницима цркве, трећу групу чине приче патоса и религиозне приче, а четврту - егземплуми и басне. Чосер је написао пет витешких романа - „Витезову причу” (“The Knight’s Tale”), „Причу жене из Бата”, „Причу о сер Топазу” (“The Tale of Sir Thoras”), „Штитиношину причу” (“The Squire’s Tale”) и „Земљопоседникову причу” (“The Franklin’s Tale”) – али његови витешки романи, по речима Џона Бароуа, одударају од стереотипа артуријанског витешког романа као приче о храбром и племенитом витезу и његовој борби против суровог непријатеља, борби у којој стице славу, пружа заштиту дами и подиже углед свога краља. „Изгледа да се Чосер, коме су толико одговарали фабљиои, Богородичина чуда и житија светаца, нешто мање комотно осећао управо у оном жанру који сматрамо најкарактеристичнијим за његов период, у витешком роману” (Виггоу, 2010: 143).

„Причи Жене из Бата” претходи обиман „Пролог”, скоро дупло дужи од саме приче и изразито личан. У овој својеврсној исповести Жена најпре износи ставове о девичанству, а потом говори о свом приватном животу и искуству са петорицом мужева. Најважнија ствар коју је у браковима научила јесте да жена мора да има сву власт у кући и да поседује сву имовину. Тврди да је са првом тројицом мужева то лако постизала јер су били богати и доста старији од ње, па су јој без противљења удовољавали. Памти их као добре, али их није волела. Четвртог мужа јесте волела, али он је њу варао, а пети муж - кога је највише волела - чак ју је и тукао. Заслепљена љубављу и спремна да му угоди, петом мужу је предала новац и имање, али је због те непромишљености убрзо зажалила. После једне оштре свађе

у којој је од мужевљевог ударца остала наглува, он јој се извинио и замолио је да му опрости, уплашен јер се сукоб умало није кобно завршио. Враћа јој и новац и имање, после чега њихов брачни живот постаје далеко мирнији и хармоничнији.

„Прича Жене из Бата” једино је Чосерово дело смештено у артуријански амбијент. У време краља Артура, док су још виле и вилењаци ходили земљом, на његовом двору је живео један неименован млад и чио витез који је, јашући једнога дана из лова, спазио лепу девојку и напастовао је, немоћан да укроти пробуђену пожуду. Вест о злочину стиже до краља Артура, по чијем је закону витез требало да буде погубљен. Међутим, краљица замоли Артура да њој и њеним дворским дамама препусти одлуку о витезовој судбини. Краљица потом витезу каже да му је живот и даље у опасности и да се може спасити једино ако нађе одговор на питање шта је то што жене највише воле. Даје му рок од годину и један дан да се врати на двор са одговором. Витез креће у потрагу – обилази села и градове, куца на свака врата, али нигде не добија исти одговор. Једни кажу да жене воле богатство, други част, трећи благо, потом задовољство, радост, лепу одећу, мужа који је добар љубавник; неки тврде да жене воле да постану удовице да би могле да се преудају, неки да воле слободу, а неки да воле да их сматрају поузданим. Година дана полако истиче па витез, не нашавши одговор, тужан и преплашен креће на двор, свестан судбине која га очекује. Јашући уз обод шуме, изненада угледа вилинско коло и упути се ка њему, у нади да ће од вила нешто мудро сазнати. Међутим, пре него што им се приближио, све виле су нестале – остала је само једна ружна старица која га је упитала шта га је довело у те крајеве. Витез јој исприча своју невољу, а она му каже да не брине и да му може помоћи, ако се закуне да ће и он њој учинити прво што од њега буде затражила. Витез пристане и њих двоје одмах крену на двор, где он краљици даје одговор – жена највише воли да има власт над мушкарцем, био он њен муж или љубавник. Краљица и дворске даме се сложе да је витез нашао прави одговор и да заслужије да му живот буде поштеђен, али у том тренутку се јави старица која краљици каже да је витез одговор чуо од ње и да сада не сме да заборава обећање које јој је дао када су се срели – да ће за њу учинити оно што од њега прво буде затражила - и затражи му да је узме за жену.

Витез је пренеражен, нуди јој сво своје имање уместо брака, али она жели само њега. Пошто је приморан да одржи дату реч, њих двоје се венчају кришом у рано јутро, без славља и весеља.

Прве брачне ноћи витез је тужан и утучен због зле судбине. Жена га пита да ли је у краљевском дому међу витезовима то уобичајено понашање и шта је узрок његове одбојности према њој којој има да захвали што је жив, а он одврати да је ружна, стара и ниског рода. Жена тада одговори на његове замерке својеврсним трактатом о племенитости. Племенитост је, каже, у човеку, а не у титули коју наследи, о чему сведочи чињеница да међу племићима има пуно зликоваца. Сиромаштво није срамота, напротив, онај ко га прихвати богат је иако нема ни кошуљу, а сиромашан је свако ко чезне за оним што не може да има. Сиромаштво је и корисно јер сиромаш не изазива лопове и непогрешиво зна ко му је прави пријатељ. Старост је вредна поштовања, наставља жена, и подсећа га да баш господи попут њега тврди да старима треба одати почаст. Штавише, он би њену старост требало са сматра за врлину јер је старост „чувар поштења”. Међутим, пошто је свесна његових „световних жеља”, пита га да изабере да ли би радије да она и даље буде ружна и стара али да му је верна, или пак да буде лепа и млада уз сталну опасност да је изгуби. Витез дуго размишља и на крају јој каже да њој препушта да одлучи. Жена жели да се увери да ли то значи да је она главна и да може да бира шта да ради – да је добила сву власт - а када јој витез потврдно одговори, она реши да га двоструко награди – претвара се у лепу и младу жену и обећа му да ће бити верна и поштена. Витеза чудесан призор његове супруге испуни блаженством, после чега они постају срећан и складан пар.

Венчање сер Гавејна и госпе Рагнел

Венчање сер Гавејна и госпе Рагнел је наративна поема од нешто преко 850 стихова, написана око 1450. године. Сачувана је само у једном рукопису – Oxford Bodleian Library MS 11951 – којем недостаје један лист, са описом догађаја између свадбене гозбе и прве брачне ноћи. Сматра се делом анонимног аутора, мада је Питер Филд (Peter Field) изнео претпоставку – која није широко прихваћена - да ју је написао

Томас Малори (Thomas Malory, ?-1471).¹ Поема је написана у строфама од по шест стихова – прва четири стиха су тетраметри а пети и шести триметри, са схемом риме аабсцб (Lurack, 2013: 476-477).

Венчање сер Гавејна и ѿсије Рајнел почиње вишеструким позивом песника публици да саслуша занимљиву причу која се збила у време Артура, изузетног владара и највећег поштовоаца витештва. Приликом једног лова са витезовима у Инглвуду (Inglewood) Артур је, стојећи у заклону, угледао јелена, сам почео да га следи и после пола миље га устрелио. Тада пред њега излази необичан витез по имену Громер Сомер Џаур (Gromer Somer Joure) и каже Артуру да је у опасности због невоље коју му је нанео неправедно поклонивши његову земљу Гавејну. Громер Сомер хоће да убије Артура који је сам, без заштите својих витезова, али Артур га уверава да би га то убиство осрамотило за сва времена пошто би га убио ненаоружаног и само у ловачкој опреми. Громер Сомер Артуру каже да се за ту неправду не може искупити ни земљом ни златом, већ само повратком без пратње витезова на то исто место по истеку године и једног дана са одговором на питање шта је то што жене највише воле. У противном ће изгубити главу. Артур се обавезује да ће испунити договор, а потом дуне у рог и окупи своје витезове који виде да је забринут, невољан да о томе говори и жељан да се што пре врати у Карлајл. По повратку у двор остаје у истом расположењу, али ни тамо не открива шта се догодило, све док не види Гавејна и њему се једино повери. Гавејн му каже да не очајава, да спреми коња и крене на пут на једну страну краљевства, а он ће на другу, да свакога кога сретне пита шта је то што жене највише воле и да сваки одговор записује у књигу.

Обојица крену у потрагу и добију мноштво различитих одговора – неке жене воле лепу одећу, неке да се са њима лепо поступа, неке

1 Питер Филд као аргументе за ову претпоставку наводи неке значајне сличности између *Венчања сер Гавејна и ѿсије Рајнел* и Малоријеве *Смрти Артурове*: необично име антагонисте у *Венчању* - Громера Сомера Џаура – које се јавља на само једном месту у Малорију; песникову молитву Богу на крају дела за избављење из затвора, којом се завршава и Малоријева *Смрт Артурова*, слична употреба појединих речи и израза, и могући заједнички извори. Види P. J. C. Field, *Malory and The Wedding of Sir Gawain and Dame Ragnell*. In Field, P. J. C. *Malory: Texts and Sources*. Cambridge, D. S. Brewer, 1998, pp. 284-294.

заљубљеног мужа који их држи у наручју и љуби. Када се врате на двор, Артур је забринут јер је до истека године остало још свега месец дана, а сви одговори које имају су различити и не зна који је прави, али Гавејн га увери да нема разлога за страх, да крене у Инглвуд и да ће се све добро завршити јер један од тих одговора мора бити тачан. Наредног јутра Артур одјаше у Инглвуд где угледа необичан призор - веома ружну жену на лепом, богато опремљеном коњу. Песник до детаља описује њену пренаглашену, монструозну ружноћу – била је црвена у лицу, широких уста и жутих зуба, великих очију мутног погледа и огромних образа. На леђима је имала грбу. Врат јој је био дугачак и дебео, коса скупљена у клупко, рамена широка скоро метар, а груди превелике. Поглед на њу је изазивао гађење. Она се обрати Артуру и каже му да треба са њом да разговара јер је његов живот у њеним рукама – ниједан од одговора које има неће му помоћи осим оног који му она да. Међутим, од Артура тражи да направе такву погодбу да ако му њен одговор сачува живот, Артур мора да јој омогући да се уда за Гавејна. Артур је запрепашћен, али јој ипак обећа да ће замолити Гавејна да јој испуни жељу. Она му каже да је племенитог рода иако је ружна и да се зове госпа Рагнел. Гавејн је први кога Артур види по повратку у Карлајл. Све му исприча, а Гавејн одмах пристане на необичан услов јер нема тога што не би учинио за свога краља коме дугује велику захвалност и јер му је дужност да заштити његов живот.

Заједно крећу ка Инглвуду, али се растану на месту одакле Артур мора да настави сам. Артур убрзо сретне госпу Рагнел и тражи јој да му каже одговор на питање шта је то што жене највише воле пошто је Гавејн пристао да се ожени њом. Она набраја оно што мушкарци мисле да жене воле – да воде љубав са вештим љубавницима, задовољство у кревету, честе удаје – а истина је да воле власт, како над мушкарцима нижег тако и над онима високог рода. Шаље Артура да каже одговор Громеру Сомеру и упозорава га да ће овај бити љут када га чује. Када се сретну, Артур му прво покаже одговоре које је током потраге записао у својој књизи, а Громер Сомер се већ радује што ниједан од њих није први и што ће Артур изгубити главу. Међутим, када му Артур саопшти одговор да жене највише воле власт, витез се разбесни јер зна да му је помогла госпа Рагнел - његова сестра - и јер је свестан да је пропустио прилику да науди Артуру, прилику која му се више никада неће указати. После тога Артур са господом Рагнел одја-

ше ка двору и успут јој предложи да се венчање обави тајно, али она то одбије. Артур се осећа осрамоћено, а читав двор је запрепашћен њеном ружноћом. Гавејн и она се вере, а све даме плачу због Гавејнове судбине.

На дан венчања Гиневера моли госпу Рагнел да се венчање обави тајно, али она то не жели, облачи скупоцену венчаницу и уследи јавна церемонија после које се младенци и гости врате у двор, на гозбу. На овом месту песник још једном описује монструозност госпе Рагнел, овога пута за свадбеном трпезом. Она једе на чудовишан начин – прождире количину довољну за шесторо гостију, храну трга дугачким ноктима, може да поједе три петла и три препелице, тако да све што буде изнето пред њу убрзо нестане. Прве брачне ноћи Рагнел тражи од Гавејна да буде прави племенити витез и да је бар пољуби, свесна да би се понашао другачије да је лепа. Гавејн јој приђе, пољуби је, и одједном угледа прелепу жену. Она му каже да њена лепота не може да буде трајна и пита га шта више жели – да њему буде лепа ноћу а ружна дању, или да буде лепа дању, да је сви виде, а ружна ноћу. Гавејну је тешко да одлучи јер је правилан избор практично немогућ, па њој даје и да изабере каква ће бити и да загосподари његовим телом и његовим имањем. Пошто јој је тиме дао власт - оно што жене највише воле – Рагнел га награди тако што постаје лепа и дању и ноћу, и пред светом и за њега. Каже Гавејну да ју је маћеха зачарала и претворила у наказу и да је знала да ће то трајати док се не буде удала за најбољег човека у Енглеској, за онога ко ће јој дати власт над својим телом и својом имовином. Обоје су срећни, прву брачну ноћ проводе у љубави, а у постељи остану и наредног јутра, све док Артур – забринут за Гавејнов живот – не дође са свитом пред Гавејнове одаје и види чудесну промену. На двору одмах завлада весеље, а Артур тек тада исприча Гиневери како му је Рагнел спасила живот у Инглвуду.

Рагнел се заветује да ће Гавејну бити добра жена, а Гавејн је искрено воли. Имали су сина Гинголина који је касније постао витез Округлог стола. Гавејн је, каже песник, много времена провео водећи љубав са Рагнел, што га је одвлачило од витешких борби и збуњивало Артура. Рагнел је замолила Артура да буде добар према њеном брату, сер Громеру, и он је обећао да хоће, због ње. Гавејн и Рагнел су живели у срећном браку пет година. Када је Рагнел умрла, Гавејн је био дубоко потрешен и практично је до краја свог живота жалио за њом.

Иако се касније још неколико пута женио, ниједну жену није волео као Рагнел. Овим се поема завршава, а аутор каже да ју је написао у затвору, где је неправедно смештен, и моли Бога да се избави, предајући његовој милости тело и душу.

Једно могуће поређење

Сижее „Приче Жене из Бата” и *Венчања сер Гавејна и Ђосје Рајнел*, као што је показано, одликује значајан степен подударности, а вештице које се претварају у младе и лепе жене да би наградиле своје мужеве такође су на много начина упоредиве. Ипак, разлике које између ова два дела постоје чине се значајнијим од сличности за разумевање приповедних поступака и односа аутора према артуријанској традицији. Могло би се рећи да Чосер артуријански амбијент користи само као подесан оквир за илустровање ставова Жене из Бата о брачном животу изнетих у „Прологу” њене приче и да заправо пародира жанр витешког романа, док је аутор *Венчања сер Гавејна и Ђосје Рајнел* артуријански аутор *par excellence*.

Протагониста Чосерове приче је неименовани витез са двора краља Артура који због почињеног злочина оставља утисак човека недостојног Артурове витешке дружине јер се оглушио о једну од три витешке службе – службу дами – тиме посредно компромитујући и остале две службе – службу краљу и службу Богу.² У Артуровом свету казна за силовање је смрт и зато се краљ - када вест о немилостиво догађају стигне до њега – припрема да погуби преступника. Најчувенији пример кодекса витешког понашања и санкција предвиђених у случају његовог кршења јесте Духовска заклетва коју Малори формулише у *Смрти Артуровој (Le Morte Darthur, 1469-70)*,³ али Артурови витезови имају ре-

2 О три витешке службе види у Beverly Kennedy, *Knighthood in the Morte Darthur*, Cambridge, D. S. Brewer, 1992, p. 67.

3 Артурова заклетва обавезује витезове „да никада не почине преступ нити убиство, да се клоне издаје и да пруже милост ономе ко милост тражи, под претњом трајног губитка положаја и поседа добијених од Артура; да увек притекну у помоћ дамама, девојкама, госпама и удовицама: да штите њихова права и да их, под претњом смрћу, не смеју силовати. Такође, да ни један човек не ступи у борбу на страни неправде, ни за чију љубав и ни за каква овоземаљска добра” (Malory 1971: 75). Превод ауторке рада.

путацију заштитника жена и пре Малорија. Тако у *Сер Гавејну и Зеленом витезу* (*Sir Gawain and the Green Knight*, око. 1350-1400), чувеном артуријанском делу насталом у време у којем је стварао и Чосер, Гавејн у својим одајама у двору сер Берсилака, другог дана искушавања од стране господарице, на њену примедбу да би, чак и када би га одбила, он силом могао да је приволи на љубав, одговара: “... threatens are ill thought of and do not thrive in my country” (*Sir Gawain and the Green Knight*, 1959: 83). Понашање Чосеровог витеза је стога невитешко, супротно свим очекивањима од припадника тог друштвеног сталежа, а његов злочин је сраман. Зато је помало необично то што управо жене – Артурова (неименована) краљица и њене дворске даме – инсистирају на томе да Артур њима препусти решавање витезове судбине и што му пружају прилику да се спаси ако испуни немогућ задатак.

Преступ у *Венчању сер Гавејна и ѱосје Рагнел* је правне природе и починио га је Артур, а не витез из наслова, Гавејн. У артуријанским делима краљ је често и делилац правде јер се његова држава и цивилизација везују за времена пре постојања правних институција. Бесправно доделивши земљу Громера Сомера Гавејну, Артур је испољио самовољу која га је умало коштала живота када се нашао очи у очи са оштећеним феудалним господаром који, једва одуставши од убиства, Артуру потом једнако самовољно поставља немогућ задатак. Ни Артур ни читалац у том тренутку нису свесни колико ће се још тај задатак искомпликовати, а ствари се на крају повољно разрешавају само Гавејновом заслугом.

У потрагу за одговором на исто питање – шта је то што жене највише воле - за коју имају по годину и један дан Чосеров витез креће сам, а Артур са Гавејном. Чосеров витез слуша и памти одговоре, а Артур и Гавејн их записују. Одговори које добијају у обе поеме су слични, али протагонисти су подједнако невесели будући свесни да вероватно ниједан није прави. Чосеров витез среће вештицу која му каже да не брине јер она зна прави одговор, али му и поставља услов да он њој удовољи кад то од њега буде затражила, услов који овај, не слутећи шта би то могло бити, без размишљања прихвата. У *Венчању сер Гавејна и ѱосје Рагнел* Артур среће вештицу која такође каже да му може помоћи, али помоћ одмах условљава конкретном противуслугом – да јој Артур омогући да се уда за Гавејна. Артур не поступа непромишљено, већ се враћа на двор да Гавејна пита за пристанак.

Ступањем на сцену Гавејн у дело уноси племенити дух витештва, уљудности и безрезервне одности своје господару. Забринут и осрамоћен, Артур Гавејну саопштава услов под којим ће ружна вештица бити вољна да спасе његов живот, а Гавејн га прихвата као сасвим обичну ствар и одмах пристаје на женидбу, “Even if she were as foul as Beelzebub” (*The Wedding of Sir Gawain and Dame Ragnelle*, 2013: 488). Артур је, како каже, његов поштовани краљ који му је одао признање и наградио га у многим биткама и његова је дужност да му спаси живот, а то му увећава и славу. У противном, био би нелојалан и кукавица. Осим љубави и оданости заснованим на чврстој родбинској вези - јер Гавејн је Артуров сестрић – из његовог става имплицитно провејава и оданост витешкој дружини, ономе што Малори назива *fellowship*, а што подразумева заједништво, узајамну повезаност и братство које многи Артурови витезови претпостављају осталим сферама живота. И заиста, чини се да Гавејнов готово лаконски пристанак на женидбу, за љубав свога краља и увећање своје славе, упркос сазнању о монструозном изгледу госпе Рагнел, сугерише да витешка каријера и слава коју она доноси имају прворазредни значај у Гавејновом животу.

Иако су оба витеза – и Чосеров и Гавејн – помало лакомислено дошла у ситуацију да се ожене вештицама, велика је разлика у начину на који они са својим женама поступају. Када му вештица саопшти свој захтев, Чосеровог витеза најпре обузме самосажалење, а потом покуша да избегне дато обећање и преиначи га у нешто друго. Не успевши, венчава се тајно, а прве брачне ноћи према жени је груб и осоран. Чак и када добије прилику да бира да ли би радије да она и даље буде ружна и стара али да му је верна, или да буде лепа и млада али да има пуно удварача, „наш витез хукће, мисли се, колеба” (Чосер, 2015: 322).⁴ Тек када прихвати околности у којима се нашао, када жени каже да је воли, да се ставља под њену власт – и када жена провери да ли он заиста мисли оно што говори – тек тада витез завређује да га она награди и младошћу и лепотом и верношћу. Препуштање одлуке жени и спремност да ту одлуку уважи каква год била, први је (и једини) витешки потез овог Чосеровог јунака и прво оправдање витешке титуле коју носи.

4 Овај и наредни цитат из Чосерових *Кенџерберџских њрича* је у преводу Бориса Хлебца.

Гавејново држање је сасвим другачије. Пристанак на женидбу који је дао своме краљу подразумева веридбу а потом и јавно венчање по жељи госпе Рагнел, као и витешки углађен однос према супрузи прве брачне ноћи. У Гавејновој спремности да је пољуби када се нађу у својим одајама и када га она замоли да то учини има нечег истински људског, галантног и осећајног, па награда коју добија у облику чудесне трансформације госпе Рагнел делује заслуженије од оне коју добија Чосеров витез. Награда коју добија Чосеров витез јесте резултат обострано испуњених обавеза својеврсног пословног уговора – вештица му је поклонила живот, а он се њом оженио и потом јој препустио сву власт – док се Гавејнова награда, иако такође произилази из обострано испуњених обавеза врло сличног уговора, много више памти по његовом племенитом опхођењу према наказној супрузи и разговору који уследи пошто му се она прикаже у обличју лепотице. Чосерова вештица пред својим супругом изговара трактат о племенитости, а сер Гавејн и госпа Рагнел воде разговор из којег постаје јасно да су смело се упустивши у пустоловину, обома неопходну за постизање среће, једно другом помогли управо у ономе што им је било најважније – Гавејну да спаси живот свога господара и увећа своју славу, а госпи Рагнел да се ослободи чини своје маћехе и почне да живи животом достојним лепе и добре жене племенитог рода. Занимљиво је да Гавејнова репутација добија својеврсну потврду управо чином венчања са господом Рагнел јер пророчанство њене маћехе каже да се злих чини може ослободити једино удајом за најбољег човека у Енглеској.

Чосерова верзија артуријанског света и његов став према витешком роману могу се сматрати пародијским. Име његовог витеза није наведено, а оно по чему се памти јесте злочин силовања. Он дакле нема ништа слично са племенитим витезовима којима се у артуријанским витешким романима не наводе само лична имена, него често и имена очева и / или крајева из којих долазе, и који настоје да својим особинама, држањем и подвизима стекну славу и углед. Како примећује Бароу, у животу Чосеровог витеза пустоловине и јуначка дела не играју никакву улогу (Burrow, 2010: 143) – он се враћа на двор после једног обичног дана проведеног у лову и почини злочин обузет похотом којој не може да се одупре. На двору потом, уместо да, како то обичаји налажу, краљу и дружини исприча пустоловину из које је победоносно изашао, витез се најпре суочи са извесношћу

казне која му следи од Артура, а потом је - пошто краљ буде лишен улоге делиоца правде - препуштен краљичиној милости. У потрази за одговором који ће му спасити живот испољава страх и малодушност, а када се спаси, настоји да преиначи обећање дато старици. Зато се његово препуштање супрузи да одлучи да ли да буде млада и лепа или стара и ружна чини помало механичким, а награда коју за то добија незаслужено великом.

Чосеров став према витешком роману очит је у често цитираним стиховима из „Приче калуђеричког свештеника”:

Нек свако мудар саслуша ме сада.
Сва ова прича истина је жива
Кô књига што о Ланселоту бива,
А коју жене поштују у свему.
(Чосер, 2015: 247)

Под „Књигом о Ланселоту” Чосер веровтно подразумева *Ланселота* (*Lancelot*) - прозни француски витешки роман из прве половине тринаестог века, део чувеног циклуса витешких романа познатих под називом *Вулгајта* (*The Vulgate Cycle*). Њу, а имплицитно и витешку књижевност уопште, песник очигледно сматра женском, дакле лаком литературом коју не треба узимати за озбиљно. А. К. Спиринг чак тврди да „морамо препознати у Чосеру, где год да гледамо, презир према свакој врсти витешког романа” (Spearing, 1985: 36). Зато је Чосеров артуријански свет невитешки, лишен сјаја и величине и не представља ништа више од пуког декора за „Причу Жене из Бата”.

За разлику од Чосера, аутор *Венчања сер Гавејна и јосје Рајнел* ствара типичан артуријански витешки роман чији се јунак са пуно разлога сматра најбољим енглеским витезом, а занимљиво је да је госпа Рагнел једина вештица која у оваквим делима има име.⁵ Поједини проучваоци *Венчања сер Гавејна и јосје Рајнел* додуше сматрају да и

5 Осим „Приче Жене из Бата” и *Венчања сер Гавејна и јосје Рајнел*, лик вештице која се претвара у младу и лепу жену јавља се и у балади *Брак сер Гавејна* (*Marriage of Sir Gawain*), као и у неартуријанским делима *Краљ Хенри* (*King Henry*), *Виџез и њасџирова ћерка* (*The Knight and Shepherd's Daughter*) и у Гауеровој „Причи о Флоренту” (John Gower, ?1330-1408, “Tale of Florent”) из његовог дела *Исјовеси за њубљеној* (*Confessio Amantis*).

ова поема садржи хумористичне, па и пародијске елементе. Од хумористичних елемената помињу се Артурова стрепња приликом сусрета са Громером Сомером или пак раздраганост са којом инсистира на томе да његов непријатељ прочита све одговоре које је записао у књизи током потраге, као и чврст став госпо Рагнел да жели јавно венчање упркос Гиневерином настојању да оно буде обављено тајно (Withrington, 1999: 209). У пародијске елементе убрајају се троструки позив песника публици да чује његову причу (који указује или на невештог наратора, неспособног да наведе публику да се умири и саслуша га), и преопширан опис физичке ружноће госпо Рагнел, а наводи се да је и сам Гавејн на неки начин пародиран јер уместо рискантних двобоја, описаних у неким другим делима, са изазивачима као што су на пример Зелени витез или Карл од Карлајла, Гавејн овде Артуру спасава живот писањем одговора у књигу и женидбом са вештицом (Davis, 2001: 431-436). Елементи хумора нису страни витешкој књижевности – довољно је само присетити се проицљивих и заједљивих опаски Динадана, највећег хумористе међу Малоријевим витезовима, човека који неретко подрива две највеће витешке вредности – рат и љубав – а опет ни на који начин не угрожава чврсту структуру витешког романа. Жанрвско опредељење и приповедни поступак аутора *Венчања сер Гавејна и госпо Рагнел* упоредиви су са Малоријевим јер хумористички елементи не представљају ништа више од занимљивог украса артуријанског витешког романа кога таквим чине препознатљиве личности, њихови поступци, идеали и вредности којима се руководе. Са друге стране, Чосерова „Прича Жене из Бата” је пародија на артуријански витешки роман јер његова интересовања несумњиво леже негде другде.

Литература

- Burrow, J. A. (2010). *The Canterbury Tales I: Romance*. In P. Boitani and J. Mann (eds.), *The Cambridge Companion to Chaucer* (pp. 143-159). Cambridge: CUP.
- Davies, R. A. (2001). More Evidence for Intertextuality and Humorous Intent in *The Weddyng of Sir Gawen and Dame Ragnell*. *The Chaucer Review*, Vol. 35, No. 4, 430-439.

- Field, P. J. C. (1998). *Malory: Texts and Sources*. Cambridge: D. S. Brewer.
- Kennedy, B. (1992). *Knighthood in the Morte Darthur*. Cambridge: D. S. Brewer.
- Lupack, A. (2013). *The Wedding of Sir Gawain and Dame Ragnelle*. In N. J. Lacy and J. Wilhelm (eds.) *The Romance of Arthur: An Anthology of Medieval Texts in Translation* (pp. 446-500). London and New York: Routledge.
- Spearing, A. C. (1985). *Medieval to Renaissance in English Poetry*. Cambridge: CUP.
- Withrington, J. (1999). *The Weddyng of Sir Gawen and Dame Ragnell and The Marriage of Sis Gawaine*. In W. R. J. Barron (ed.) *The Arthur of the English: The Arthurian Legend in Medieval English Literature* (pp. 207-210). University of Wales Press: Cardiff.

Извори

- Malory, T. (1971). *Works*, Edited by E. Vinaver. Oxford: OUP.
- Sir Gawain and the Green Knight*. (1959). Translated by Brian Stone. Harmondsworth: Penguin.
- Чосер, Џ. (2015). *Канџерберџске ѓриче*, превод и објашњења Борис Хлебџ. Београд: ННК Интернационал.
- The Wedding of Sir Gawain and Dame Ragnelle*. (2013). Translated by Alan Lupack. In N. J. Lacy and J. Wilhelm (eds.) *The Romance of Arthur: An Anthology of Medieval Texts in Translation*. London and New York: Routledge.

Milica Spremić Končar

Summary

THE SIMILARITIES OF STORYLINES AND CHARACTERS IN “THE WIFE OF BATH’S TALE” AND *THE WEDDING OF SIR GAWAIN AND DAME RAGNELLE*

Chaucer’s “Wife of Bath’s Tale” and anonymous *Wedding of Sir Gawain and Dame Ragnelle* are Loathly Lady romances containing similar plots and the characters of hags transformed into beautiful women after their husbands yield to them “what women everywhere love best” – sovereignty. This paper discusses the similarities and differences between the two Arthurian romances, arguing that Chaucer’s “Wife of Bath’s Tale” uses the Arthurian setting only as a backdrop against which to present the Wife of Bath’s attitude towards marriage and in fact parodies the genre of romance, while *The Wedding of Sir Gawain and Dame Ragnelle* is a romance *par excellence* in which Gawain displays utmost loyalty to King Arthur and courtesy to his lady.

Key words: Arthurian legend, romance, Chaucer, *The Wedding of Sir Gawain and Dame Ragnelle*